

Innspill til ekspertutvalg om barn i fattige familier

Røde Kors har rundt 42.000 frivillige som bidrar til lokal humanitær aktivitet og beredskapsarbeid i hele landet. Barn og unge i lavinntektsfamilier er et viktig fokusområde som vi, i lys av våre erfaringer og kunnskap, følger tett. Gitt det vi vet om utfordringsbildet, den stadig økende andelen barn som vokser opp i fattigdom, samt konsekvensene av ikke å gjøre nok, er Røde Kors glad for at regjeringen har oppnevnt et ekspertutvalg som skal undersøke hva som må til for å bedre levekårene til barn som vokser opp i fattigdom.

Røde Kors mener at alle barn og unge skal ha like muligheter uavhengig av familiens økonomiske situasjon, dette gjelder særlig innenfor utdanning, bosituasjon og fritid. Dette er ikke tilfellet i dag, og fattigdom påvirker i stor grad barndom og livsutsikter. Både kommunene og nasjonale myndigheter har et ansvar for å endre dette, samtidig ser vi behov for bedre koordinering mellom forvaltningsnivåene.

Fattigdom rammer ikke tilfeldig. En rekke bidrag fra samfunnsforskningen viser at sosial ulikhet går i arv. Barn som lever med økonomiske problemer i oppveksten, har større sjanser for selv å oppleve utfordringer med økonomi når de er voksne. Slik reproduseres ulikhet. Barn som er spesielt utsatt for å rammes av inntektsfattigdom er barn i familier med innvandrerbakgrunn, barn i familier der foreldrene har lav tilknytning til arbeidslivet, barn i familier med mange barn og barn av enslige foreldre. For å hindre at ulikhetene går i arv trengs det derfor målrettede tiltak for å gi alle barn og unge de samme mulighetene til å utvikle sine evner og ferdigheter, til å mestre skolen og til å håndtere overgangen til voksenliv og arbeidsliv på en god måte.

Samtidig ser vi at dårlig økonomi forårsaker flere andre humanitære behov. Det er systematiske forskjeller i ungdoms levekår og livskvalitet, og forskjellene henger tett sammen med foreldrenes sosiale og økonomiske status. Barn og unge som vokser opp i lavinntekt har dessuten økt risiko for dårligere helse sammenlignet med dem som vokser opp i familier med høy inntekt. Det å vokse opp i en lavinntektsfamilie påvirker også unges mentale helse, og forskning viser en større grad av psykisk uhelse hos barn som vokser opp i lavinntektsfamilier.

Røde Kors ønsker derfor å understreke behovet for **forebyggende tiltak både på samfunns- og individnivå.**

Barnas perspektiv

Hvert eneste år møter Røde Kors over 120.000 barn og unge gjennom ulike aktiviteter over hele Norge. Mange av aktivitetene er spesielt rettet mot barn og ungdom som vokser opp i fattigdom, og for første gang har organisasjonen nå kartlagt hvordan ungdommene selv opplever å vokse opp i familier med svært dårlig råd.

1.12.2022 lanserte Røde Kors rapporten «Når barn må være voksne. - Skildringer om oppvekst i fattigdom»ⁱ. Rapporten bygger på dybdeintervjuer med ungdom i alderen 18 til 26 år og en landsdekkende spørreundersøkelser blant 15-25-åringer om det å vokse opp i familier med svært dårlig økonomi. Resultatet i rapporten er nedslående: Det er store forskjeller mellom barn og unges muligheter på skolen og fritidsarenaer, avhengig av familiens økonomi. Rapporten avdekker hvor vanskelig det er å vokse opp som fattig i et rikt land som Norge, og skildringene viser gjennomgående en barndom preget av voksne bekymringer knyttet til økonomi, som de bærer med seg videre.

Rapporten løfter de unges stemmer og beskriver hvordan ungdom blir holdt utenfor viktige arenaer for læring og opplevelser både på skolen og i fritiden, på grunn av familiens manglende økonomiske ressurser. Det er mange eksempler i rapporten på når skolen forsterker ulikhet, i stedet for å sikre likhet. 4 av 10 av unge gruer seg til å gå på skolen, og i intervjuene forteller ungdommene om fritidsaktiviteter de måtte slutte i, fordi det ikke var penger hjemme til å betale for medlemskap, utstyr, eller bussbilletter.

Rapporten illustrerer hvor viktige medmennesker er, men den viser også at systemene i skolen, på fritiden og i hjelpeapparatet, må være innrettet bedre til å møte behovene til barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier. Å få den hjelpen man trenger, kan ikke være en tilfeldighet.

Mer enn 1 av 6 av ungdommene i rapporten sier at de ofte var sultne på skolen. Samtidig opplever vi nå en tid med kraftige og hurtige prisstigninger på en rekke varer og tjenester i Norge, og da spesielt på nødvendighetsvarer som mat og strøm. Nå som den økonomiske situasjonen har vært krevende lenge, ser vi at det er enda flere som faller utenfor. De som er spesielt rammet, er de som har aller minst fra før, og det er særlig barn som blir skadelidende som følge av dette. Røde Kors merker en betydelig økt pågang i antall henvendelser og det gjør sterkt inntrykk å møte barn som ikke får varme måltider hjemme, som ikke har matpakke på skolen og som vet at det ikke er penger til å dekke kostandene til utstyr eller kontingenter for fritidsaktiviteter. Ungdomshuset Fellesverket i Trondheim forteller i vinter om en tredobling i antall henvendelser knyttet til mat, og Røde Kors opplever stadig oftere at barn mangler skikkelig yttertøy når de skal delta på uteaktiviteter. Flere ganger har aktivitetsledere rapportert om barn som har besvimt i ulike aktiviteter fordi de ikke har spist. Røde Kors frykter at vi bare er i startfasen av en sosial krise.

Andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt har økt dramatisk de siste 20 årene. Samtidig har en rekke av de økonomiske støtteordningene til barnefamilie blitt redusert. Av disse er det reduksjonen i realverdien til barnetrygden over tid som har betydd mest for økningen av andelen som vokser opp i lavinntekt. Og i rapporten er barnetrygd et av de tiltakene som blir nevnt oftest av barna som en anbefaling til myndighetene. Røde Kors ser derfor at det er behov for å øke barnetrygden ytterligere. En betydelig økning i barnetrygden vil sikre at alle barn blir inkludert fra tidlig alder og kan med det forebygge utenforskap. I tillegg må barnas behov sikres i vurderingen av sosialhjelp. Flere undersøkelser om barnefattigdom, blant annet fra Riksrevisjonen og

Sivilombudsmannen, viser at behovene til barna ikke blir godt nok kartlagt når foreldrene søker om sosialhjelp.

Røde Kors anbefaler derfor utvalget å særlig se på følgende forslag:

- a. Øke barnetrygden for alle barn mellom 0 og 18 år.
- b. Øke veiledende satser for sosialstønad, og sikre barns behov i vurderingen av sosialhjelp.

Sosiale møteplasser og fritidsaktiviteter

Barns levekår har to dimensjoner. Livet her og nå, og hvordan livet i nåtida påvirker framtidens livssjanser. I dag vokser barn og unge opp i et samfunn med høye krav til kompetanse og hvor læring foregår på mange arenaer på samme tid. For barn og unge handler ikke fattigdom bare om familiens økonomi, men også hvilke arenaer de ikke får ta del i. Frivillige i Røde Kors møter mange barn og unge i våre aktiviteter som trenger et sted å være, sammen med trygge voksne.

Barn rammes spesielt hardt av følelsen å være annerledes og ikke kunne delta på like premisser som andre barn og unge. Å være avskåret fra muligheten til å delta i ordinære barn- og ungdomsaktiviteter som turer, bursdager eller fritidsaktiviteter kan gjøre at barn opplever et tap av egenverd og selvfølelse.

Barn og unge som vokser opp i fattigdom, deltar i mindre grad enn jevnaldrende på fritidstilbud og aktiviteter som koster penger. Spesielt er et gratis fritidstilbud særlig viktig for å forhindre utenforskap. I rapporten "Når barn må være voksne" forteller 1 av 5 at de har latt være å delta i én eller flere fritidsaktiviteter fordi familien ikke hadde råd. Røde Kors mener det er viktig at kommunene kartlegger barrierene for barn og unges deltagelse i fritidsaktiviteter, har en plan for og iverksetter tiltak for å motvirke dette. I tillegg til medlemsavgifter er særlig utstyrskrav og transportmuligheter og -utgifter til hindrer for deltagelse i fritidsaktiviteter over tid.

Røde Kors anbefaler derfor utvalget å særlig se på følgende forslag:

- a. Økt, langsiktig støtte til gratis lavterskel aktivitetstilbud for barn og unge, både i hverdagen og i skoleferier, og tiltak som kan bidra til at flere deltar i fritidsaktiviteter, som gratis kollektivtransport.
- b. At alle barn og unge skal ha tilgang til én gratis fritidsaktivitet.
- c. Flere uteområder for fysisk aktivitet for barn og unge, særlig i boområder hvor mange er trangbodde.
- d. Sikre at man har tilstrekkelig med voksne frivillige som engasjerer seg i barn og unge, og som ønsker å bidra i aktivitet, ved å sikre frivilligheten tilstrekkelige midler.

Skolens viktige rolle

Skolen er en arena for utjevning av forskjeller og må ikke forsterke utenforskap blant barn. I rapporten "Når barn må være voksne" kommer det fram at 4 av 10 barn som vokser opp i fattigdom, sier de gruer seg til å gå på skolen. Tilbud som krever egenbetaling i skolen, som skolemelk, mat- og frukt-ordninger og skoleturer bidrar til å forsterke opplevelsen av å ikke

ha råd, og mange barn i rapporten opplever å ikke få være med på skoleutflukter på grunn av familiens økonomi. Røde Kors mener dette bryter med gratisprinsippet i offentlig grunnskoleopplæring i opplæringslovens § 2-15. Myndighetene derfor vurdere om disse ordningene bør gjøres universelle og tilgjengelig for alle. De unge i Røde Kors` fremhever særlig viktigheten av gratis skolemat.

Barna i rapporten vektlegger også skolefritidsordningen som en viktig arene for deltakelse, hvor spørreundersøkelsen viser at mange familier ikke har råd til dette tilbudet. Det er viktig at også skolefritidsordningen gjøres like tilgjengelig for alle barn i barneskolen uavhengig av geografi og inntekt, for å sikre et likeverdig tilbud til alle i Norge.

Røde Kors anbefaler derfor utvalget å særlig se på følgende forslag:

- a) Sikre at man unngår tilbud og aktiviteter i skolen som innebærer foreldrebetaling, samt etterstreber tiltak som hindrer utenforskap.
- b) Sikre at skolefritidsordningen er like tilgjengelig for alle barn i barneskolen uavhengig av geografi og inntekt.

ⁱ https://www.rodekors.no/globalassets/rapporter/barn-og-unge/nar-barn-ma-vare-voksne_rode-kors.pdf